

11. Менегетти А. Психология лидера / Перевод с итальянского ННБФ «Онтопсихология». Изд. 4-е, дополненное / А. Менегетти – М. : ННБФ «Онтопсихология», 2004. – 256 с.: илл.

В. П. Мороз

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ ИЗУЧЕНИЯ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ: ОБОБЩЕНИЯ ЗАРУБЕЖНОГО И ОТЕЧЕСТВЕННОГО ТЕОРЕТИЧЕСКОГО ОПЫТА

В статье определены основные подходы к исследованию лидерских качеств у молодежи, а также обобщен зарубежный и отечественный опыт их исследований. Анализ подходов показал, что ученые разных гуманитарных наук имеют свою оригинальную точку зрения относительно определения лидерских качеств. В статье поддерживается социально-психологический подход.

Ключевые слова: лидер, лидерские качества, социально-психологический подход.

V. Moroz

THEORETICAL APPROACHES OF STUDYING LEADERSHIP QUALITIES: GENERALIZATIONS OF FOREIGN AND DOMESTIC THEORETICAL EXPERIENCE

The article deals with the basic approaches of researching leadership qualities of youth, as well as the generalized foreign and domestic experience of their researching. Analysis of approaches showed that researchers in different humanitarian sciences have their original points of view regarding the definition of leadership qualities. The article is supporting the social and psychological approach.

Key words: leader, leadership qualities, social and psychological approach.

УДК 378.016:37:371.13

Т. В. Волосюк

РОЛЬ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВНЗ

Стаття присвячена проблемі формування лідерської компетентності студентів як одного з важливих аспектів становлення майбутнього спеціаліста і його професійного іміджу, з'ясуванню різних підходів науковців до трактування поняття «лідерство».

Ключові слова: компетентність, лідер, якості, імідж, фахівець, професійний імідж.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Останні події сучасності провокують суспільство України на зміни у політичній, соціально-економічній, духовній площинах свого розвитку. Шаблонні підходи минулого поступаються новим особистісним, демократично вираженим тенденціям, підвищуючи вимоги реалій до майбутніх спеціалістів. Тому на сучасному етапі розвитку освіти головним орієнтиром стає людина з її індивідуальними якісними професійними характеристиками та вміннями організувати як власну діяльність, так і діяльність інших. Слід погодитись із тим, що при цьому вагомою для молодого спеціаліста є наявність певних здібностей, компетентностей, ділових та особистісних якостей. «Сучасному українському суспільству потрібні професіонали, зорієнтовані на успіх, кар'єру, самовдосконалення, тому вектор уваги освітян наразі зорієнтований на формування іміджу молодого спеціаліста, що визначає місце кожного у структурі громадських, професійних та особистісних відносин» [1, с. 31].

Проблема лідерства на сьогодні є однією з найбільш актуальних у розвитку теорії та практики управління у сфері економіки України. Інтелектуалізація праці, посилення творчої складової розумової діяльності привели до необхідності пошуку і застосування нових методів та інструментів управлінської діяльності. Провідними науковцями та представниками бізнес-

структур підтверджено факт невідповідності вимогам ХХІ століття шаблонних норм кваліфікації, традиційних методів праці, стратегій успіху та методів управління.

Необхідність осмислення у даному аспекті процесу формування професійного іміджу фахівця як засобу досягнення довгострокового успіху свідчить про актуальність даної статті.

Одним із головних інструментів проектування успішних стратегій та досягнення поставлених професійних цілей на сьогодні є лідерство, про що свідчить значна кількість досліджень зарубіжних і вітчизняних авторів та продовження ними наукового пошуку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми, показав, що проблемі лідерства присвячений ряд праць закордонних та вітчизняних вчених, таких як: О. Дубасенюк, С. Калашнікова, Л. Карамушка, І. Адізес, У. Бенніс, Р. Блейк, В. Врум та ін.

Формування лідерських якостей сприяє підвищенню ефективності професійної діяльності. Саме тому змісту професійного іміджу громадських діячів, держслужбовців, бізнесменів, провідних спеціалістів різних галузей присвячені праці Г. Почепцова, С. Болсуна, Т. Гаміної, Р. Ромашкіна та ін.

Унаслідок складності й багатоаспектності окресленої проблеми за сучасних умов ряд питань залишається недостатньо опрацьованим, відсутня системність у вивченні даного питання в рамках вищих навчальних закладів. Особливу увагу в контексті нашого дослідження привертають наукові здобутки Н. Чипиленко, Є. Кузьмичова, О. Ісаченко, В. Зеленюка, С. Будянського (формування іміджу молоді у навчально-виховному процесі), О. Дубасенюк, Т. Спіріної, К. Єршова, Н. Тимошенко (виховання лідерських якостей студентів у навчальному закладі) та В. Сологуб (визначення ролі лідерства у процесі формування іміджу студентів у рамках ВНЗ).

Однак питання формування лідерської компетентності як одного з аспектів формування професійного іміджу залишаються недостатньо дослідженими.

Одним з першочергових завдань сучасності є підготовка конкурентоспроможного фахівця певної галузі. У зв'язку з цим детально вивчаються питання формування професійного іміджу майбутніх спеціалістів.

Розв'язання поставленої задачі сприятиме підвищенню рівня професіоналізму майбутніх спеціалістів та розвитку нових соціальних та освітніх тенденцій.

Оновлена система освіти зумовила появу нових завдань, пов'язаних з організацією навчально-виховного процесу, його науково-методичним забезпеченням щодо формування лідерської компетенції та професійного іміджу майбутнього фахівця.

Метою статті є актуалізація ролі лідерської компетентності у формуванні професійного іміджу майбутніх спеціалістів, теоретичне обґрунтування її сутності та значення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Надзвичайно важливого значення в складних економічних умовах країни набуває підготовка якісних фахівців, здатних до розумного, сучасного, інноваційного мислення та реалізації себе як спеціаліста на теренах українського економічного простору в умовах посткризового стану. Держава відчуває потребу в молодих економістах, управлінцях, менеджерах, здатних до виважених, рішучих дій, відповідальних вчинків, здійснення фахової політики у полі «результат», а не «дія». Наразі необхідними якостями для сучасного фахівця є прагнення до успіху, до дбайливого господарювання та розумного розподілу ресурсів, до нетрадиційного застосування знань на практиці, гнучкості, мобільності тощо.

Підтвердженням зазначеного є результати дослідження Н. Волкової, яка зауважує, що на сьогодні Україна має потребу в професіоналах, які зможуть забезпечити високу ефективність діяльності в ринкових умовах, поєднуючи не лише володіння професійними навичками, а й інтегрованими управлінськими та лідерськими якостями, такими як: «адаптаційна мобільність та

гнучкість (ініціативність, нетерпимість до консервативних течій, прагнення до саморозвитку та самоконтролю, новаторства та творчості у професійній діяльності); підвищений рівень комунікабельності (контактність, емпатія, зацікавленість у спілкуванні та думці оточуючих, уміння переконувати); стресостійкість (емоційна захищеність у конфліктних ситуаціях, самостійність та тверезість мислення у прийнятті управлінських рішень, здатність до саморегуляції); домінантність (самоповага, сміливість, безкомпромісність та висока самооцінка); комерційна направленість (самостійність економічної поведінки, розумний економічний розрахунок, вектор на прибуток)» [2, с. 47].

Цінними для нашого дослідження вважаємо результати наукових розвідок Р. Сопівника, який вважає, що «лідерство (англ. leadership) – реалізація організаційного керівництва, яка є інтегрованим вираженням особистих якостей та реальних дій. Лідерство охоплює (але не обмежується тільки цим) розроблення бачення, планування, прийняття рішень, мотивування, організацію, розвиток, наділення повноваженнями і спрямування діяльності людей на досягнення конкретних цілей» [3]. Поняття «лідерство» пов'язують зі «здатністю здійснювати вплив на окремих осіб і групи, спрямовуючи їх зусилля на досягнення цілей організації» [4], тобто забезпечувати ефективну взаємодію членів групи. «Лідерство – це процеси домінування і підкорення, впливу і контролю в системі міжособистісних відносин в групі [5]. Найбільш ефективне лідерство використовує нові додаткові джерела влади і забезпечує її нові позитивні наслідки: прихильність до організації і готовність до змін [4].

Таке тлумачення є важливим з точки зору формування професійного іміджу майбутніх спеціалістів. А відтак питання формування лідерської компетентності є одними з пріоритетних у процесі фахової підготовки у вищій школі.

Під лідерством прийнято розуміти один із процесів організації й управління певною соціальною групою, який сприяє досягненню групових цілей в оптимальні терміни і з оптимальним ефектом. Отже, лідерство інтегрує вагомі якості особистості. При наявності високого рівня сформованості лідерської компетентності фахівець потенційно здатний бути ініціатором, організатором, емоційним центром групи та її об'єднуювальною ланкою.

У такому разі під час організації навчально–виховного процесу у вищому навчальному закладі необхідно врахувати, що лідером є член будь-якої соціальної групи, який спонтанно висувається особисто або групою на роль неофіційного керівника в умовах визначеної або невизначеної, специфічної, частіше проблемної і досить значущої ситуації задля забезпечення спільної колективної, результативної діяльності з метою раціонального досягнення загальної мети та вирішення проблемної ситуації. Отже лідерство проявляється на теренах вирішення певних проблемних ситуацій, де наявна суперечлива ситуація й існує потреба у представленні та захисті інтересів групи, ініціативних діях, об'єднанні думок членів колективу, координації та скеровуванні спільної діяльності задля досягнення певних цілей.

«Лідерство за своєю природою є результатом одночасно як об'єктивних (інтереси, цілі потреби і завдання групи в конкретній ситуації), так і суб'єктивних (індивідуально-типологічні особливості індивіда як ініціатора і організатора групової діяльності) чинників» [3]. У такому разі лідер може об'єднувати у собі ролі координатора, контролера, плановика, експерта, арбітра, носія групової відповідальності чи вини. Здебільшого лідер стає джерелом цінностей і норм, які формують груповий світогляд. З огляду на те, що лідер є експертом для членів свого колективу у тому чи іншому питанні, фахівці зі сформованою лідерською компетентністю вважаються інтелектуальним центром групи людей та джерелом ідей. Відтак лідерство стає необхідним компонентом у процесі формування професійного іміджу фахівця.

Повністю погоджуємося з твердженнями О. Пономаренко [6], яка дослідила педагогічні підходи до формування лідерських якостей у студентів США, і підсумовуємо, що лідерство формується з огляду на набір якісних характеристик особистості та здатності до групової

взаємодії. Оскільки аспект лідерства проявляється лише по відношенню до інших членів суспільства, його ефективність є залежною від рівня співпраці, кооперації, взаємодії та результативності спілкування з людьми. Саме навчально-виховний процес у закладі стає інкубаційним середовищем для становлення та ідентифікації продуктивних відповідальних фахівців, спроможних до пошуку альтернатив, синтезу різних поглядів, прийняття раціонального управлінського рішення. Тому формування лідерських якостей є невід'ємною складовою якісної професійної підготовки спеціалістів.

В узагальненому вигляді вченими виокремлено, що кожному лідеру властиві певні «фізіологічні, психологічні, інтелектуальні та особистісні якості, які дозволяють йому впливати на людей» [4]. З іншого боку, кожна ситуація вимагає від лідера унікального набору якостей та певної поведінки. Отже, розвинуті лідерські якості допомагають майбутньому спеціалістові реалізувати свій особистісний та фаховий потенціал у контексті формування власної конкурентоздатної позиції, професійного авторитету задля досягнення довгострокового професійного успіху.

З точки зору формування певного рівня професійного становлення майбутнього спеціаліста лідерська компетентність є важливою складовою його професійного іміджу. Певна компетенція містить такі складові: «сукупність знань, умінь та характерних рис; здатність особистості реалізовувати особисті знання; здатність і готовність людини до самореалізації, самовизначення та саморозвитку» [4]. Саме тому не можемо не погодитись з думкою Г. П'ятакової, яка розглядає формування лідерської компетенції фахівців як комплексне завдання, що передбачає системний вплив на особистісні риси суб'єктів навчання таких компонентів освітнього процесу, як цілі та зміст навчання, методичне, технологічне та ресурсне забезпечення [5].

Особливо цінною для нашого дослідження є думка О. Хмизової, яка вважає, що «структура лідерської компетенції має три основні компоненти, такі як когнітивний (вміння, навички, переконання), мотиваційно-емоційний (мотиви, потреби, емоції, цінності, ставлення), діяльнісно-поведінковий (дії, вчинки, поведінка, практична реалізація)» [7]. Орієнтуючись на результати дослідження сформованості лідерських якостей студентів Р. Сопівника, ми виокремили найбільш рейтингові якості, якими має володіти майбутній фахівець за сучасних умов, а саме: здоров'я (16 %), моральність (15 %), творчість (20 %), владність (25 %), любов до своєї справи (19 %), професійна культура (21 %), харизматичність (18 %), підприємливість (11 %), емпатія (24 %), здатність передбачати та оцінювати економічні умови (22 %). На думку науковця, серед якостей, притаманних сучасним лідерам, найвагомішими є ті, що мають фахове спрямування [3].

Усебічний аналіз актуальних досліджень вітчизняних науковців дозволив виокремити основні положення щодо вираження лідерської компетентності фахівця, а саме: технічні здібності (володіння професійними знаннями та навичками, здобуття досвіду, підвищення кваліфікації), аналітичні здібності (здатність ідентифікувати ключові фактори будь-якої ситуації, аналізувати їх і робити правильні висновки), діагностичні здібності (вміння визначати причинно-наслідкові зв'язки, розумітись на причинах та симптомах проблем), вміння спілкуватися з людьми, організовувати спільну діяльність та працювати в команді. Також особливо цінними є такі якості: гнучкість (уміння швидко реагувати на зміни, тенденції, вимоги), дієвість (створення умов для досягнення мети і наполегливість на шляху до неї), саморегуляція (вміння володіти собою і керувати конфліктними ситуаціями), ініціативність, відповідальність за власні дії та за дії команди.

Таким чином, проаналізувавши сучасні погляди на лідерство як один з основних аспектів формування професійного іміджу майбутніх фахівців, можна зробити висновок щодо обов'язковості та важливості даного питання у межах нашого дослідження, а здатність до

колективної взаємодії можна назвати основоутворювальною складовою фахової підготовки майбутніх спеціалістів.

Інтеграція зазначених особистісно-індивідуальних якостей майбутнього фахівця може бути досягнута шляхом удосконалення навчально-виховного процесу та створення умов для системного прояву взаємодії його учасників і закріплення зазначених умінь лідера під час виконання практичних завдань в умовах ВНЗ. Комплекс заходів, спрямованих на формування професійного іміджу майбутніх спеціалістів у цілому та лідерської компетентності студентів зокрема, має плануватись системно на весь курс навчання та забезпечити:

- виконання всіх навчально-виховних завдань з використанням індивідуальних ресурсів майбутніх фахівців;
- критеріально орієнтоване навчання із закріпленням відчуття успіху;
- створення умов для ранньої реалізації лідерських якостей молоді в умовах ВНЗ (самоврядування, клуби, гуртки, об'єднання за інтересами);
- умови практичної реалізації вмінь та навичок під час формування лідера в умовах вишу (проектна та грантова діяльність);
- індивідуальну ціннісно-мотиваційну складову особистості майбутнього фахівця;
- інтерактивність та якісний зворотний зв'язок тощо.

З метою забезпечення ефективності процесу формування лідерської компетенції студентської молоді необхідно особливо підкреслити важливість таких напрямів роботи, як:

- розвиток органів студентського самоврядування (діяльність молодіжних об'єднань, профспілок, громадських організацій, створених на базі навчального закладу, у рамках яких молодь має можливість виокремлювати, актуалізувати та вирішувати молодіжні проблеми; ініціювати та реалізовувати нові проекти; виражати власну думку та реалізовувати лідерські амбіції; формувати особисте професійне портфоліо власними фіксованими досягненнями вже у процесі навчання);

- розширення спектру можливостей власної самореалізації молоді через участь у позанавчальних об'єднаннях за інтересами (діяльність ряду традиційних творчих, інтелектуальних, спортивних, волонтерських гуртків, клубів, об'єднань, секцій з метою заохочення молоді до розвитку особистісних прагнень та характеристик, а також спеціалізованих різнопланових об'єднань, спрямованих на саморозвиток, індивідуалізацію, розкриття та примноження особистісного лідерського потенціалу. Наприклад, студентські клуби «Навчіть мене жити», «Наука бути Лідером», «Клуб ораторського мистецтва», дискусійний клуб, «Школа журналістики», клуб інтелектуального спілкування у форматі відкритого простору «Антикафе» та інші, у рамках яких відбуваються планові лекційно-тренінгові заняття, навчальні семінари, майстер-класи, семінари-практикуми, ділові ігри, круглі столи, прес-конференції, зустрічі з відомими авторитетними людьми, екскурсійні поїздки, відпочинок, спілкування тощо);

- стимулювання проектної діяльності студентів у рамках участі в конкурсах грантів для обдарованої молоді, громадських організацій, навчальних закладів тощо з метою актуалізації цілеспрямованості, амбітності, прагнення до перемоги та реалізації власних соціально значущих ініціатив.

Дотримання окреслених основних моментів, що підкреслюють важливу роль лідерської компетентності у процесі формування професійного іміджу майбутнього спеціаліста, забезпечить у майбутньому високий рівень професіоналізму студентів вищого навчального закладу та сприятиме успішності їх професійної кар'єри.

Висновки. Таким чином, дослідження свідчать, що в умовах реформування освіти України особливого значення набуває проблема формування лідерської компетентності студентів як одного з важливих аспектів становлення майбутнього спеціаліста, його професійного іміджу. Встановлено, що характеристика лідера охоплює технічні, аналітичні,

діагностичні здібності, гнучкість, саморегуляцію, ініціативність, відповідальність за власні дії та за дії команди; а також вміння спілкуватись з людьми, організовувати та координувати спільну командну роботу. Інтеграція зазначених особистісно-індивідуальних якостей майбутнього фахівця може бути досягнута в рамках навчально-виховного процесу у ВНЗ за умови створення сприятливих педагогічних умов та злагодженої діяльності колективу на основі особистісно зорієнтованого підходу до організації роботи зі студентами.

До перспектив подальших наукових розвідок порушеної проблеми слід віднести питання комплексного аналізу процесу формування професійного іміджу майбутнього фахівця в умовах вищої школи.

Література

1.Гаміна Т. С. Ефективне ділове спілкування як умова формування привабливого іміджу особистості [Текст] / Т. С. Гаміна // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2011. – № 2. – С. 31-37.

2.Волкова Н. П. Педагогіка : Посібник для студентів вищих навчальних закладів. / Н. П. Волокова. – К. : Видавничий центр "Академія", 2001. – 576 с.

3.Сопівник Р. В. Діагностика сформованості лідерських якостей студентів-відмінників навчання аграрних ВНЗ / Р. В. Сопівник // Вісник Черкаського університету. – 2012. – № 24 (237). – С. 113-118.

4.Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженні молодих вчених «Родзинка – 2013» / XV Всеукраїнська конференція молодих вчених. – Черкаси : Брама-Україна, 2013. – 546 с.

5.П'ятакова Г. Формування навичок лідера у студентському середовищі засобами інтерактивної технології / Г.П'ятакова // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна – 2006. – Вип. 21 Ч. 2. – С. 76-80.

6.Пономаренко О. В. Педагогічні підходи до формування лідерських якостей майбутніх учителів у США / О.В.Пономаренко // Щомісячний науково-педагогічний журнал «Рідна школа». – 2011. – № 11 (983). – С. 41–44.

7.Хмизова О. В. Формування лідерської позиції у майбутніх учителів початкових класів як складової їх професійної компетенції / О. В.Хмизова // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2007. – Вип. 44. – С. 316–320.

Т. В. Волосюк

РОЛЬ ЛИДЕРСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ИМИДЖА СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ ВУЗА

Статья посвящена проблеме формирования лидерской компетентности студентов как одного из важных аспектов становления будущего специалиста и его профессионального имиджа, выяснению различных подходов ученых к трактовке понятия «лидерство».

Ключевые слова: компетентность, лидер, качества, имидж, специалист, профессиональный имидж.

T. Volosyuk

THE ROLE OF LEADERSHIP COMPETENCE IN THE PROFESSIONAL IMAGE OF STUDENTS IN THE HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

The article deals with the problem of forming leadership competence of students as one of the important aspects of intending specialist development and his professional image, clarifying different approaches to scientific interpretations of "leadership."

Key words: competence, leader, quality, image, specialist, professional image.